

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІДБРАННЯ ПОЯСНЕННЯ НА ЕТАПІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТАМИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Волошанівська Т. В., Федоров І. В.

У статті розглядаються проблемні питання використання нового процесуального джерела доказів під час проведення досудового розслідування кримінальних проступків, яким з 01.07.2020, відповідно до положень ст. 298-1 КПК України, є пояснення осіб.

Залишаються невизначеними особливості отримання пояснень осіб на початковому етапі розслідування кримінальних проступків, а також під час подальшого досудового розслідування.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс не визначає статус особи, яка надає пояснення, її процесуальні права та обов'язки, правові наслідки відмови від надання пояснень. Така особа має лише право на відмову від надання свідчень відповідно до положень ст. 63 Конституції України.

Незрозумілим також є й порядок та значення подальшого використання отриманої таким чином інформації під час подальшого досудового розслідування та складання надалі обвинувального акту, а також можливість дослідження інформації, що міститься у поясненнях під час подальшого судового слідства.

Визначення належного статусу пояснення та подальше можливе процесуальне використання отриманої інформації дадуть змогу забезпечити належне дотримання прав учасників кримінального процесу.

За результатами опитування дізнавачів під час проходження ними курсів підвищення кваліфікації в Одеському державному університеті внутрішніх справ надано пропозиції щодо внесення відповідних змін до чинного Кримінального процесуального кодексу з метою забезпечення належного значення проведення опитування осіб із подальшим складанням протоколу пояснення, статус інформації, яка міститься у вказаному протоколі, та порядок її подальшого використання.

Після запровадження в Україні воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 різко зросло навантаження на всі служби Національної поліції України, у тому числі й на слідчі підрозділи. У нинішньому вигляді пояснення не відповідає тому значенню, що повинно мати досудове розслідування кримінальних проступків, - спрощення порядку досудового слідства по окремих видах

кримінальних правопорушень.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальний проступок, відбрання пояснення, процесуальні джерела доказів.

Voloshanivska T. V., Fedorov I. V. Legal status of selection of explanations at the stage of conducting a pre-trial investigation into the facts of committing a criminal offense

The scientific article considers the problematic issues of using such a procedural source of evidence in the pre-trial investigation of criminal offenses, which from 01.07.2020, in accordance with the provisions of Art. 298-1 of the CPC of Ukraine, there are explanations of persons.

The specifics of obtaining explanations from individuals at the initial stage of the investigation of criminal offenses, as well as during the subsequent pre-trial investigation, remain unclear.

The current Criminal Procedure Code does not specify the status of the person providing the explanation, his procedural rights and obligations, the legal consequences of refusing to provide explanations. Such a person has only the right to refuse to testify in accordance with the provisions of Art. 63 of the Constitution of Ukraine.

It is also unclear the procedure and importance of further use of the information obtained in this way during further pre-trial investigation and subsequent indictment, as well as the possibility of examining the information contained in the explanations during further judicial investigation.

Determining the proper status of the explanation and further possible procedural use of the information obtained will provide an opportunity to ensure proper respect for the rights of participants in criminal proceedings.

According to the results of the survey of interrogators during their refresher courses at the Odesa State University of Internal Affairs, proposals were made to amend the current Criminal Procedure Code in order to ensure the proper importance of interviewing persons with further protocol of explanation, status of information

contained in the protocol and the procedure for its further use.

After the imposition of martial law in Ukraine, in accordance with the Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 for № 64 / 2022, the load on all services of the National Police of Ukraine, including investigative units, increased sharply. In its current form, the explanation does not correspond to the meaning that a pre-trial investigation of criminal offenses should have - simplification of the procedure of pre-trial investigation of certain types of criminal offenses.

Key words: *pre-trial investigation, criminal offense, withdrawal of explanations, procedural sources of evidence.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Після запровадження інституту кримінальних проступків виникла необхідність у додатковому розгляді окремих положень Кримінального процесуального кодексу щодо визначення кола процесуальних джерел доказів, які можливо використовували перед та під час проведення досудового розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

Одним з указаних нових процесуальних джерел доказів є пояснення, неоднозначність правового статусу якого призвела до неузгодженості та незрозумілості використання у практичній діяльності дізнавачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із 01.07.2020 запроваджено інститут кримінальних проступків, що повинно прискорити проведення досудового розслідування по окремих видах кримінальних правопорушень.

Із цією метою Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено ст. 298-1, яка визначає процесуальні джерела допустимих доказів учинення кримінальних проступків.

Процесуальним основам проведення досудового розслідування та подальшого судового розгляду, у тому числі значенню інформації, отриманої внаслідок опитування та можливості її використання, приділено увагу такими науковцями, як М.М. Дмитрук, І.В., Гловлюк, М.С. Цуцкі-рідзе, Д.С. Васильков, В.А. Люліч, О.Я. Переверза, М.К. Кулава.

Але проведене науковцями дослідження потребує доповнення у зв'язку з проблемами, що виникли у під час практичної діяльності дізнавачів у процесі проведення розслідування кримінальних проступків.

Метою статті є розгляд проблеми правового статусу пояснення як процесуального джерела доказів під час проведення досудового розслі-

дування та подальшого судового розгляду кримінального проступку, що встановлено чинним Кримінальним процесуальним кодексом України, який не визначає процесуальний статус особи, що надала пояснення, як учасника кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Із 01.07.2020 набрали чинності закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 р. № 720-IX, що дало можливість розпочати проведення досудового розслідування кримінальних проступків.

Відтоді відбулася зміна класифікації кримінального правопорушення: кримінальні проступки та злочини, у зв'язку з чим визначено порядок розслідування для цих категорій.

Проведення дізнання передбачає більш розширений перелік дій, у тому числі слідчих (розшукових), які можуть проводитися перед внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, аніж ті, що можна проводити під час розслідування злочинів.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 214 КПК України,

«...у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин учинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) **відібрано пояснення;**
- 2) **проведено медичне освідування;**
- 3) **отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» [1].**

Як було зазначено Д.С. Васильковим, «незважаючи на те що термін «пояснення» вживається у КПК України 24 рази, законодавцем прямо не визначено поняття «пояснення». Згідно з ч. 2 ст. 3 КПК України, у якій зазначено, що інші терміни, які вживаються у цьому Кодексі та в інших законах України, однак і у інших законах, які регулюють

кримінальну процесуальну діяльність, зокрема Конституції України, ЗУ «Про прокуратуру», ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2-4] також прямо не визначено термін «пояснення» [5].

Необхідно зазначити, що нині із запровадженням інституту кримінального проступку КПК України 28 раз уживає термін «пояснення», але його визначення так і не було надано.

«Пояснення осіб» — це відомості, які надаються різними особами в усній або письмовій формі про відомі їм обставини, що мають значення для встановлення обставин кримінального проступку. Структура пояснення така ж сама, як і структура протоколу» [6]. На нашу думку, саме формулювання такого поняття, як «пояснення», вже виключає будь-яку можливість його використання саме в процесуальному сенсі.

Використання пояснень громадян як джерело доказів зазначалося й у минулому Кримінально-процесуальному кодексі України (1960 р.), зокрема у ст. 426: «У справах про злочини, перелічені у статті 425 цього Кодексу, органи дізнання не пізніше як у десятиденний строк встановлюють обставини вчиненого злочину і особу правопорушника, одержують пояснення від правопорушника, очевидців та інших осіб...» [7].

У цьому разі КПК 1960 р. не передбачав порушення кримінальної справи та подальше проведення допитів із визначенням процесуального статусу особи.

Сьогодні дізнавач після проведення невідкладної слідчої дії (огляд місця події), відібрання пояснень та інших дій, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України, фактично виконавши дії, аналогічні з протокольною формою досудової підготовки матеріалів (згідно з положеннями минулого КПК), вносить відомості про вчинений кримінальний проступок до ЄРДР та починає досудове розслідування.

Відповідно до положень ст. 84 КПК України, одним із джерел доказів є показання, внаслідок чого ст. 95 зазначає: «Показання — це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження» [1].

Тобто це відомості, отримані від осіб, яких КПК України відносить до учасників кримінального провадження, і вони мають відповідні процесуальні права та обов'язки.

Ст. 298-1 Кримінального процесуального

кодексу України «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» зазначає: «Процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису» [1].

Таким чином, було фактично визнано рівнозначними процесуальними джерелами доказів показання учасників кримінального провадження за фактом учинення як кримінального проступку з їхніми визначеними КПК України правами та обов'язками, так і пояснення осіб, що не мають ніяких процесуальних обов'язків, а з прав лише передбачене ст. 63 Конституції України.

Водночас та сама ст. 298-1 КПК визначає таке: «Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора» [1].

Тобто під час розслідування кримінальних проступків можна використовувати як докази свідчення осіб, що не мають процесуального статусу та відповідних прав та обов'язків, а під час досудового слідства — ні або у виняткових випадках.

В Одеському державному університеті внутрішніх справ проводилися курси підвищення кваліфікації дізнавачів Національної поліції України.

Під час проведення навчальних слухачів курсів неодноразово зауважували про те, що неоднозначність визначення правового статусу пояснення та можливості використання отриманої під час відібрання пояснень інформації призводить до порушень чинного кримінального процесуального законодавства, на що надалі вказується прокуратурою та судами.

Так, нерідкі випадки, коли відбираються пояснення від осіб, яким надалі повідомляється про підозру з використанням раніше отриманої від них у поясненні інформації, що є прямим порушенням ст. 87 КПК України, зокрема права на захист.

Також ще одним наслідком невизначеності правового статусу пояснення є вимога процесуальних керівників окремих місцевих прокуратур про обов'язковість письмового опитування всіх осіб, які мають відомості про вчинений кримінальний проступок, із подальшим їх допитом із наданням відповідного процесуального статусу.

Указане дублювання отримання свідчень щодо вчиненого кримінального правопорушення за вкрай обмежених строків досудового розслідування, на нашу думку, є неприпустимим і суперечить головній меті проведення спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків - прискореному розгляду окремих видів кримінальних правопорушень. Розв'язання цього питання стало ще більш актуальним після військової агресії з боку путінської Росії, коли значно виросло навантаження на всі служби та підрозділи Національної поліції України.

Висновки. Із метою забезпечення більш виваженого визначення процесуального статусу пояснення, належного забезпечення процесуальних прав та обов'язків учасників досудового розслідування кримінальних проступків пропонуємо викласти ст. 298-1 Кримінального процесуального кодексу України «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки» у такій редакції:

«Процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 цього Кодексу, також є результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Пояснення осіб є виключно інформаційним джерелом доказів, використання інформації, що міститься в них, допускається лише під час допиту осіб, що їх надавали, або надання доручення оперативним підрозділам

Використання інформації, що містять у собі пояснення, під час складання обвинувального акту, забороняється».

Література

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. №. 651-17. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.02.2021).
3. Закон України «Про прокуратуру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 28.02.2021).
4. Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 28.02.2021).
5. Васильков Д.С. Актуальні проблеми пояснення у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 2(3). С. 59-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2\(3\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_2(3)_15).
6. Досудове розслідування кримінальних проступків : методичні рекомендації / С.С. Чернявський, М.С. Цуцкірідзе, А.А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 133 с.
7. Кримінально-процесуальний Кодекс України (в редакції 1960 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

*Волошанівська Т. В.,
кандидат юридичних наук,
в. о. доцента кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Федоров І. В.,
кандидат юридичних наук,
в. о. доцента кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*